Regeling van de Minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties van PM 2023, nr. 2023-OM, tot wijziging van de subsidieregeling duurzaam maatschappelijk vastgoed in verband met het voor de derde maal openstellen van de subsidie en het verder stimuleren van integrale verduurzaming

De Minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties,

Gelet op de artikelen 3, eerste en tweede lid, en 4, eerste en tweede lid, van de Kaderwet overige BZK-subsidies en de artikelen 6, vijfde lid, onderdeel b, en zevende lid, en 8, eerste en tweede lid, 11, artikel 14, artikelen 16, 17, 18, 24, vijfde lid, van het Kaderbesluit BZK-subsidies;

BESLUIT

Artikel I

De Subsidieregeling duurzaam maatschappelijk vastgoed wordt als volgt gewijzigd:

A

Artikel 1 wordt als volgt gewijzigd:

1. De definitie van *advieskosten* vervalt.

2. Na de definitie van *energieadviseur* wordt een definitie ingevoegd, luidende:

> *energie-etiketteringverordening:* verordening (EU) 2017/1369 van het Europees Parlement en de Raad van 4 juli 2017 tot vaststelling van een kader voor energie-etikettering en tot intrekking van Richtlijn 2010/30/EU (PbEU 2017, L 198/1);

3. De definitie van *energielabel* komt te luiden:

> *energielabel:* energielabel als bedoeld in bijlage I bij artikel 1.1 van het Besluit bouwwerken leefomgeving en die voldoet aan de eisen van NTA 8800, opgesteld na 1 januari 2021;

4. De definitie van *hoge energieprestatie* komt te luiden:

> *hoge energieprestatie:* hoge energieprestatie van het gebouw, afhankelijk van de aanwezige gebruiksfuncties, als bedoeld in bijlage 4;

5. In de definitie van *integraal verduurzamingsproject* wordt ‘een maatregelenpakket dat voortkomt uit een advies, als bedoeld in bijlage 3, onderdelen A.1, A.2, A.3, of L.1’ vervangen door ‘een verduurzamingspakket als bedoeld in bijlage 3, onderdeel P.’.

6. Onderdeel f in de definitie van *maatschappelijk vastgoed* komt te luiden:

> f. monument; of

7. De definitie van *minister* komt te luiden:

> *minister:* Minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties;

8. Na de definitie van *minister* wordt een definitie ingevoegd, luidende:

monument: een gebouw of een deel van een gebouw dat is ingeschreven als:
a. rijksmonument in het rijksmonumentenregister, bedoeld in artikel 3.3 van de Erfgoedwet;
b. gemeentelijk monument in een gemeentelijk erfgoedregister als bedoeld in artikel 3.16 van de Erfgoedwet; of
c. provinciaal monument in een provinciaal erfgoedregister als bedoeld in artikel 3.17 van de Erfgoedwet;

9. In de definitie van *publieksfunctie* wordt 'onroerende zaak dat' vervangen door 'onroerende zaak die'.

10. Na de definitie van *publieksfunctie* wordt een definitie ingevoegd, luidende:

reguliere de-minimisverordening: verordening (EU) nr. 1407/2013 van de Commissie van 18 december 2013 betreffende de toepassing van de artikelen 107 en 108 van het Verdrag betreffende de werking van de Europese Unie op de-minimissteun (PbEU 2013, L 352);

11. Na de definitie van *reguliere de-minimisverordening* wordt een definitie ingevoegd, luidende:

slimme meter: meetinrichting voor elektriciteit als bedoeld in artikel 95la, eerste lid, van de Elektriciteitswet 1998 en meetinrichtingen voor gas als bedoeld in artikel 42a van de Gaswet;

12. De definities van *rijksmonument* en *rijksmonumentenregister* vervallen.

B

In artikel 2 wordt 'een combinatie van' vervangen door 'ten hoogste drie'.

C

Artikel 3 wordt als volgt gewijzigd:

1. De aanduiding '1.' voor het eerste lid vervalt.

2. Het tweede lid komt te vervallen.

D

In artikel 4, eerste lid, wordt '18 september 2023 tot en met 31 december 2024' vervangen door '22 april 2024 tot en met 31 maart 2025'.

E

Artikel 5 wordt als volgt gewijzigd:
1. In het eerste lid wordt '€ 123.500.000 voor aanvragen van € 500.000 of meer' vervangen door '€ 71.250.000 voor aanvragen voor subsidie als bedoeld in artikel 3, onderdeel a'.

2. In het tweede lid wordt '€ 66.500.000 voor aanvragen van minder dan € 500.000' vervangen door '€ 166.250.000 voor aanvragen voor subsidie als bedoeld in artikel 3, onderdeel b'.

F

Artikel 6 wordt als volgt gewijzigd:

1. In het eerste lid vervalt ‘artikel 8, eerste lid, onderdeel a, of’.

2. In het eerste lid wordt ‘artikel 38bis’ vervangen door ‘artikel 38 bis’.

3. In het tweede lid vervalt ‘artikel 8, eerste lid, onderdelen b en c, en’.

4. In het tweede lid wordt ‘onderdelen b en c’ vervangen door ‘onderdeel b’.

5. Het derde lid komt te vervallen.

G

In artikel 7, eerste lid, wordt ‘€ 500.000’ vervangen door ‘€ 100.000’.

H

Artikel 8 wordt als volgt gewijzigd:

1. In de aanhef van het eerste lid wordt ‘artikel 3, eerste lid, onderdeel a,’ vervangen door ‘artikel 3, onderdeel a’.

2. Het eerste lid, onderdeel b, komt te luiden:

b. de advieskosten als bedoeld in bijlage 3, onderdeel A.1.

3. Onder vervanging van de puntkomma aan het slot van het eerste lid, onderdeel a, door ‘; of’ vervalt het eerste lid, onderdeel c.

4. In het tweede lid wordt ‘onderdelen b en c’ vervangen door ‘onderdeel b’.

I

Artikel 9 wordt als volgt gewijzigd:

1. Het eerste lid wordt als volgt gewijzigd:
   a. ‘artikel 3, eerste lid, onderdeel a,’ wordt vervangen door ‘artikel 3, onderdeel a’.
   b. ‘30%’ wordt vervangen door ‘20%’.
   c. na ‘de projectkosten van de subsidiabele activiteiten’ wordt de zinsnede ingevoegd ‘en de advieskosten, bedoeld in artikel 8, eerste lid, onderdeel b,’.
   d. ‘€ 2.500.000’ wordt vervangen door ‘€ 1.500.000’.
2. Het tweede lid vervalt, onder vernummering van het derde lid tot het tweede lid.

J

Artikel 10 wordt als volgt gewijzigd:

1. Subonderdeel b vervalt, onder verlettering van subonderdeel c tot en met e tot b tot en met d.

2. Onder vervanging van ‘; of' aan het slot van onderdeel c (nieuw) door een puntkomma en onder vervanging van de punt aan het slot van onderdeel d (nieuw) door ‘; of' wordt aan artikel 10 een onderdeel toegevoegd, luidende:

e. een verklaring dat geen andere subsidie voor dezelfde activiteiten is verstrekt.

K

Artikel 11 wordt als volgt gewijzigd:

1. In onderdeel c wordt ‘artikel 3, eerste lid, onderdeel b’ vervangen door ‘artikel 3, onderdeel b’.

2. Onderdeel d komt te luiden:

   er sprake is van een onderneming als bedoeld in bijlage I van de algemene groepsvrijstellingsverordening;

3. In onderdeel f wordt ‘maatregelen die zijn uitgevoerd voorafgaand aan de aanvangsdatum als bedoeld in artikel 3, tweede lid’ vervangen ‘maatregelen of adviezen die zijn uitgevoerd of opgesteld voorafgaand aan de indiening van de aanvraag voor subsidie’.

4. In onderdeel i wordt ‘artikel 1.1 van het Bouwbesluit 2012’ vervangen door ‘bijlage I bij artikel 1.1 van het Besluit bouwwerken leefomgeving’.

5. In onderdeel j wordt ‘onroerende zaak dat’ vervangen door ‘onroerende zaak die’.

6. In onderdeel k wordt ‘rijksmonumenten’ vervangen door ‘monumenten’.

7. In onderdeel l wordt ’38bis’ vervangen door ’38 bis’ en wordt ‘de de-minimisverordening’ vervangen door ‘de reguliere de-minimisverordening, met inachtneming van de cumulatiebepalingen van artikel 8, vijfde lid, van de algemene groepsvrijstellingsverordening’.

8. Onder vervanging van ‘; of’ aan het slot van onderdeel k door een puntkomma en onder vervanging van de punt aan het slot van onderdeel l door ‘; of’ wordt een onderdeel toegevoegd, luidende:

   m. er reeds subsidie is verstrekt voor dezelfde activiteiten.

L

Artikel 12 wordt als volgt gewijzigd:

1. In het tweede lid wordt ‘een maal’ vervangen door ‘eenmaal’.

2. Onder vernummering van het derde en het vierde lid tot vierde en vijfde lid wordt een lid ingevoegd, luidende:

   3. De aanvrager dient te zorgen dat dat iedere aansluiting als bedoeld in artikel 1, eerste lid, onder m, van de Gaswet of artikel 1, eerste lid, onder b, van de Elektriciteitswet 1998 in ieder gebouw waar de subsidie betrekking op heeft gekoppeld is aan een slimme meter.

3. In het zesde lid (nieuw) wordt ‘artikel 3, eerste lid, onderdeel a’ vervangen door ‘artikel 3, onderdeel a’.

M

Artikel 14 wordt als volgt gewijzigd:

1. In het eerste lid wordt ‘artikel 3, eerste lid, onderdeel a’ wordt gewijzigd in ‘artikel 3, onderdeel a’.

2. Onder toevoeging van ‘;en’ aan het derde lid, onderdeel b, komt het derde lid, onderdeel c, te luiden:

   indien het betreft een subsidie als bedoeld in artikel 12, vierde lid: een verklaring dat de aansluiting op gas binnen de gestelde termijn is vervangen.

3. Het derde lid, onderdeel d, vervalt.

N

Artikel 15 wordt als volgt gewijzigd:

1. In de aanhef van het eerste lid wordt ‘artikel 3, eerste lid, onderdeel b’ vervangen door ‘artikel 3, onderdeel b’.

2. In het eerste lid, onderdeel a, wordt ‘het pakket aan verduurzamingsmaatregelen’ vervangen door ‘een van de integrale verduurzamingspakketten als bedoeld in bijlage 3, onderdeel P.,’

3. Het eerste lid, onderdeel b, komt te luiden:

   b. de advieskosten, bedoeld in bijlage 3, onderdeel A.2 of A.3.

4. Onder vervanging van de puntkomma aan het slot van het eerste lid, onderdeel a, door ‘; of’ vervalt het eerste lid, onderdeel c.

5. In het tweede lid wordt ‘onderdelen b en c’ vervangen door ‘onderdeel b’.

O

Artikel 16 wordt als volgt gewijzigd:

1. Het eerste lid komt te luiden:

   1. De subsidie, bedoeld in artikel 3, onderdeel b, bedraagt 30% van de projectkosten van de subsidiabele activiteiten en ten minste € 25.000 per aanvraag en ten hoogste € 1.500.000 per gebouwde onroerende zaak en ten hoogste € 85 per m2 gebruiksvloeroppervlakte per labelsprong indien een verduurzamingspakket als bedoeld in bijlage 3, onderdeel P.1, wordt uitgevoerd.

2. Het tweede lid komt te luiden:

   2. De subsidie, bedoeld in artikel 3, onderdeel b, bedraagt 40% van de projectkosten van de subsidiabele activiteiten en ten minste € 25.000 per aanvraag en ten hoogste € 1.500.000 per gebouwde onroerende zaak en ten hoogste € 85 per m2 gebruiksvloeroppervlakte per labelsprong indien een verduurzamingspakket als bedoeld in bijlage 3, onderdeel P.2, wordt uitgevoerd.

3. Het derde lid komt te luiden:

   3. De subsidie, bedoeld in artikel 3, onderdeel b, bedraagt 30% van de projectkosten van de subsidiabele activiteiten en ten minste € 25.000 per aanvraag en ten hoogste € 1.500.000 per gebouwde onroerende zaak indien een verduurzamingspakket als bedoeld in bijlage 3, onderdeel P.3 wordt uitgevoerd.

4. Onder vernummering van het vierde lid tot zesde lid worden twee leden ingevoegd, luidende:

   4. Het percentage bedoeld in het tweede lid wordt verlaagd met tien procentpunten, indien de aanvrager een onderneming is in de zin van artikel 1 van bijlage I van de algemene groepsvrijstellingsverordening maar geen kleine of middelgrote onderneming, of als de subsidiabele kosten worden gemaakt en betaald door een onderneming, die geen kleine of middelgrote onderneming is.

   5. In aanvulling op het eerste, tweede en derde lid bedraagt de subsidie voor advieskosten, bedoeld in artikel 15, eerste lid, onderdeel b, hetzelfde percentage van de advieskosten als dat van de projectkosten.

P

Artikel 17 wordt als volgt gewijzigd:

1. In de aanhef wordt ‘artikel 3, eerste lid, onderdeel b’ vervangen door ‘artikel 3, onderdeel b’.

2. In onderdeel d wordt ‘bijlage 3, onderdelen A.1, A.2, A.3, A.4 of L.1’ vervangen door ‘bijlage 3, onderdeel A.2 of in het geval van monumenten A.3,’.

3. Onder vervanging van ‘; en’ aan het slot van onderdeel d door een puntkomma en de punt aan het slot van onderdeel e door een puntkomma worden twee onderdelen toegevoegd, luidende:

> f. Als een subsidie als bedoeld in artikel 16, tweede lid, wordt aangevraagd door een onderneming in de zin van bijlage I van de algemene groepsvrijstellingsverordening, de groottecategorie van de onderneming, te weten klein of middelgroot in de zin van bijlage I van de algemene groepsvrijstellingsverordening, ofwel een grote onderneming als deze buiten de categorieën klein of middelgroot valt; en
>
> g. een verklaring dat geen andere subsidie voor dezelfde activiteiten is verstrekt.

Q

Artikel 18 wordt als volgt gewijzigd:

1. De aanduiding ‘1.’ voor het eerste lid vervalt.

2. In de aanhef wordt ‘artikel 3, eerste lid, onderdeel b’ vervangen door ‘artikel 3, onderdeel b’.

3. In onderdeel c wordt ‘artikel 3, eerste lid, onderdeel a’ vervangen door ‘artikel 3, onderdeel a’.

4. In onderdeel d wordt ‘de aanvraagt’ vervangen door ‘de aanvraag’.

5. In onderdeel f wordt ‘integrale verduurzamingsprojecten die zijn uitgevoerd voorafgaand aan de aanvangsdatum als bedoeld in artikel 3, tweede lid’ vervangen ‘integrale verduurzamingsprojecten of adviezen die zijn uitgevoerd of opgesteld voorafgaand aan de indiening van de aanvraag voor subsidie’.

6. In onderdeel i wordt ‘artikel 1.1 van het Bouwbesluit 2012’ vervangen door ‘bijlage I bij artikel 1.1 van het Besluit bouwwerken leefomgeving’.

7. In onderdeel k wordt ‘rijksmonumenten’ vervangen door ‘monumenten’.

8. In onderdeel l wordt ’38bis’ vervangen door ’38 bis’ en wordt ‘de de-minimisverordening’ vervangen door ‘de reguliere de-minimisverordening met inachtneming van de cumulatiebepalingen van artikel 8, vijfde lid, van de algemene groepsvrijstellingsverordening’.

9. Onder vervanging van ‘; of’ aan het slot van onderdeel k door een puntkomma en onder vervanging van de punt aan het slot van onderdeel l door ‘; of’ wordt een onderdeel toegevoegd, luidende:

> m. er reeds subsidie is verstrekt voor dezelfde activiteiten.

R

Artikel 19 wordt als volgt gewijzigd:

1. In het tweede lid wordt ‘een maal’ vervangen door ‘eenmaal’.

2. Onder vernummering van het derde en het vierde lid tot zesde en zevende lid worden drie leden ingevoegd, luidende:

> 3. De aanvrager die een integraal verduurzamingspakket als bedoeld in bijlage 3, onderdeel P.1 of P.2. uitvoert dient de energielabels te laten opstellen die onderdeel zijn

van het pakket.

4. De aanvrager dient te zorgen dat iedere aansluiting als bedoeld in artikel 1, eerste lid, onder m, van de Gaswet of artikel 1, eerste lid, onder b, van de Elektriciteitswet 1998 in ieder gebouw waar de subsidie betrekking op heeft gekoppeld is aan een slimme meter.

5. De aanvrager dient de bij de integrale verduurzamingspakketten aangegeven milieuprestatie voor gebouwenberekeningen uit te voeren, bedoeld in onderdeel P.1, P.2 en P.3 van bijlage 3.

3. In het zevende lid (nieuw) wordt ‘artikel 3, eerste lid, onderdeel b’ vervangen door ‘artikel 3, onderdeel b’.

S

Artikel 21 wordt als volgt gewijzigd:

1. In het eerste lid wordt ‘artikel 3, eerste lid, onderdeel b’ vervangen door ‘artikel 3, onderdeel b’.

2. Onder toevoeging van ‘;en’ aan het derde lid, onderdeel b, komt het derde lid, onderdeel c, te luiden:

indien het betreft een subsidie als bedoeld in artikel 19, zesde lid: een verklaring dat de aansluiting op gas binnen de gestelde termijn is vervangen.

3. Het derde lid, onderdeel d, vervalt.

T

In artikel 22 wordt ‘31 december 2024’ vervangen door ‘1 april 2025’.

U

Bijlage 3 wordt vervangen door de bijlage die is opgenomen in bijlage I bij deze regeling.

V

Bijlage 4 wordt vervangen door de bijlage die is opgenomen in bijlage II bij deze regeling.

Artikel II

Deze regeling treedt in werking met ingang van 22 april 2024.

Deze regeling zal met de toelichting in de Staatscourant worden geplaatst.

De minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties,

Hugo de Jonge

BIJLAGE I BIJ ARTIKEL I, ONDERDEEL U, VAN DE REGELING VAN DE MINISTER VAN BINNENLANDSE ZAKEN EN KONINKRIJKSRELATIES TOT WIJZIGING VAN DE SUBSIDIEREGELING DUURZAAM MAATSCHAPPELIJK VASTGOED

Bijlage 3. behorende bij artikel 1 van de Subsidieregeling duurzaam maatschappelijk vastgoed

Adviezen

Eén van de volgende adviezen moet ten grondslag liggen aan de aanvraag voor Dumava subsidie. Deze adviezen tellen niet als maatregel.

A. Advies		
A.1	Energieadvies	**Bestemd voor:** het inzichtelijk maken van maatregelen ten behoeve van energiebesparing **en bestaande uit:** een rapport met daarin opgenomen een energieadvies ter verbetering van de energieprestatie van het maatschappelijk vastgoed, volgens de voorwaarden van Bijlage 1. *Een portefeuilleroutekaart en een energieadvies via het ontzorgingsprogramma maatschappelijk vastgoed worden ook geaccepteerd als energieadvies mits ze voldoen aan de voorwaarden uit Bijlage 1. De kosten voor het opstellen van een portefeuilleroutekaart en een energieadvies via het ontzorgingsprogramma maatschappelijk vastgoed komen niet in aanmerking voor deze regeling.*
A.2	Maatwerkadvies	**Bestemd voor:** het inzichtelijk maken van maatregelen ten behoeve van energiebesparing **en bestaande uit:** Maatwerkadvies conform de BRL9500-MWA-U of de BRL9500-04, opgesteld door een gecertificeerd EP-U-maatwerkadviseur.
A.3	Duurzaam monumentenadvies	**Bestemd voor:** het inzichtelijk maken van maatregelen ten behoeve van energiebesparing voor monumenten **en bestaande uit:** maatwerkadvies uitgevoerd volgens de in de beroepsgroep geldende normen, met dien verstande dat daarbij rekening wordt gehouden met de aanwezige monumentale waarden op basis van een door een bouw- of architectuurhistoricus opgesteld rapport over de aanwezige monumentale waarden. Voor subsidies =< €25.000 geldt minimaal niveau 2. Voor subsidies > €25.000 geldt minimaal niveau 3.

Integrale verduurzamingspakketten

P. Integrale verduurzamingspakketten		
P.1	Integraal met Maatwerkadvies	**Bestemd voor:** energieprestatieverbetering van bestaande gebouwen, inclusief bepaling van de milieuprestatie van het gebouw **en bestaande uit:** een pakket met maatregelen gebaseerd op een Maatwerkadvies (A.2) dat leidt tot een verbetering van ten minste drie labels en minimaal tot label B, waarbij het energielabel is vastgesteld volgens de bepalingsmethodiek van NTA 8800 opgesteld na 1 januari 2021 en een

		Milieuprestatie voor Gebouwenberekening bij oplevering van het project volgens de Bepalingsmethode Milieuprestatie Bouwwerken, Addendum Renovatie en Transformatie, uitgevoerd door een erkend expert. De gekozen maatregelen moeten gezamenlijk leiden tot een verbetering van de energieprestatie van het gebouw, gemeten in primaire energie van ten minste 20%. Het pakket van maatregelen is gebaseerd op een Maatwerkadvies dat voor aanvang van de werkzaamheden is afgegeven en dat voldoet aan artikel 7, tweede lid, van de energie-etiketteringverordening. Voor aanvang van de werkzaamheden wordt het referentielabel bepaald, na afloop van de werkzaamheden wordt het definitieve label bepaald en geregistreerd. In plaats van een Maatwerkadvies mag ook een portefeuilleroutekaart worden aangeleverd. Wel moet een energielabel opgesteld en geregistreerd worden na uitvoering van de gesubsidieerde activiteiten. De kosten voor het opstellen van een portefeuilleroutekaart komen niet in aanmerking voor deze regeling. Ook het plaatsen van een Luchtbehandelingskast met ingebouwde warmtepomp (niet hybride) voor zwembaden (D.6) kan vallen onder de maatregelen die met dit verduurzamingspakket worden gesubsidieerd.
P.2	Integraal met Maatwerkadvies tot een hoge energieprestatie	**Bestemd voor:** energieprestatieverbetering van bestaande gebouwen, inclusief monumenten, tot een hoge energieprestatie, inclusief bepaling van de milieuprestatie van het gebouw **en bestaande uit:** een pakket met maatregelen gebaseerd op een Maatwerkadvies (A.2) of Duurzaam monumentenadvies (A.3) dat leidt tot een verbetering van te minste drie labels en tot een hoge energieprestatie (ook wel renovatiestandaard genoemd) van het gebouw conform bijlage 4, waarbij het energielabel is vastgesteld volgens de bepalingsmethodiek van NTA 8800 opgesteld na 1 januari 2021 en een Milieuprestatie voor Gebouwenberekening bij oplevering van het project volgens de Bepalingsmethode Milieuprestatie Bouwwerken, Addendum Renovatie en Transformatie, uitgevoerd door een erkend expert. De gekozen maatregelen moeten gezamenlijk leiden tot een verbetering van de energieprestatie van het gebouw, gemeten in primaire energie van ten minste 20%. Het pakket van maatregelen is gebaseerd op een Maatwerkadvies of Duurzaam monumentenadvies in het geval van monumenten dat voor aanvang van de

		werkzaamheden is afgegeven en dat voldoet aan artikel 7, tweede lid, van de energie-etiketteringverordening. Voor aanvang van de werkzaamheden wordt het referentielabel bepaald, na afloop van de werkzaamheden wordt het definitieve label bepaald en geregistreerd. In plaats van een Maatwerkadvies mag ook een portefeuilleroutekaart worden aangeleverd. Wel moet een energielabel opgesteld en geregistreerd worden na uitvoering van de gesubsidieerde activiteiten. De kosten voor het opstellen van een portefeuilleroutekaart komen niet in aanmerking voor deze regeling. Ook het plaatsen van een Luchtbehandelingskast met ingebouwde warmtepomp (niet hybride) voor zwembaden (D.6) kan vallen onder de maatregelen die met dit verduurzamingspakket worden gesubsidieerd.
P.3	Integrale aanpak verduurzaming monumenten met 20% energiebesparing	**Bestemd voor:** het verlagen van het energieverbruik van bestaande monumenten, inclusief bepaling van de milieuprestatie van het gebouw **en bestaande uit:** een pakket met maatregelen gebaseerd op een Maatwerkadvies (A.3). Hiervoor geldt een niveau 3-advies en een Milieuprestatie voor Gebouwenberekening bij oplevering van het project volgens de Bepalingsmethode Milieuprestatie Bouwwerken, Addendum Renovatie en Transformatie, uitgevoerd door een erkend expert. Het pakket van maatregelen voldoet aan artikel 7, tweede lid, van de energie-etiketteringverordening. De gekozen maatregelen moeten gezamenlijk leiden tot een verbetering van de energieprestatie van het gebouw, gemeten in primaire energie van ten minste 20%. Ook het plaatsen van een Luchtbehandelingskast met ingebouwde warmtepomp (niet hybride) voor zwembaden (D.6) kan vallen onder de maatregelen die met dit verduurzamingspakket worden gesubsidieerd. *Toelichting:* *Voor verduurzamingspakket P.3 hoeven geen energielabels te worden opgesteld. Monumenten die tot een hoge energiebesparing worden verbeterd kunnen vallen onder integraal verduurzamingspakket P.2.*

Maatregelen

B. Leefomgeving verkoeling		
B.1	Groendak	**Bestemd voor:** het reduceren van de gevraagde koellast van het gebouw **en bestaande uit**: een vegetatielaag, een substraatlaag en een drainagelaag, (eventueel) kunstmatige bevloeiing, (eventueel) verankering, (eventueel) constructieve aanpassingen en (eventueel) nestelvoorzieningen.
B.2	Groene gevel of muur	**Bestemd voor**: het reduceren van de gevraagde koellast van het gebouw **en bestaande uit:** gevel(s) voorzien van frame of bouwblokken met beplanting en substraat of potgrond, (eventueel) een gevelbeschermende laag, (eventueel) constructieve aanpassingen, (eventueel) irrigatieleidingwerk.
C. Thermische schil		
C.1	HR-glas	**Bestemd voor**: beglazing in de bestaande thermische schil **en bestaande uit:** meervoudig glas met een vacuüm- of gasgevulde spouw of panelen in het kozijn met een warmte-doorlatingscoëfficiënt met een maximale U-waarde (W/m^{2}K) van 0,8 of een isolerende deur, opgenomen in de ISDE Maatregelenlijst Hoog-rendementsglas, (eventueel) een kozijn. Het maximale investeringsbedrag dat in aanmerking komt voor deze maatregel bedraagt € 600/m^2 glas. *Toelichting: De maatregelenlijst Hoog rendementsglas van de ISDE kunt u hier vinden: www.rvo.nl/isde. Het indicatieve subsidiebedrag op de maatregelenlijst heeft betrekking op de ISDE, niet op deze regeling.*
C.2	Isolatie voor dak, gevel en vloer, van bestaande constructies	**Bestemd voor**: verbetering van de isolatie van de bestaande thermische schil **en bestaande uit:** a. isolatiematerialen op het dak waarbij de warmteweerstand van het totaal aan isolatiematerialen (Riso,tot) ten minste 6,3 m^{2}K/W bedraagt; of b. isolatiematerialen voor vloer of wand waarbij de warmteweerstand van het totaal aan isolatiematerialen (Riso,tot) ten minste 4 m^{2}K/W bedraagt. Het maximale investeringsbedrag dat in aanmerking komt voor deze maatregel bedraagt €25 per m^2 isolatie per toename van de R met 1,0 m^{2}K/W. Alleen isolatiematerialen die op de ISDE Maatregelenlijst isolatie staan mogen worden toegepast.

		Kiest u bij het type isolatiemaatregel vloerisolatie, spouwmuurisolatie of dakisolatie, voor lokaal gespoten PIR of PUR? Dan moet dit zijn aangebracht met een HFK-vrij blaasmiddel. *Toelichting:* *Het indicatieve subsidiebedrag op de maatregelenlijst heeft betrekking op de ISDE, niet op de Regeling Duurzaam Maatschappelijk Vastgoed.*
C.3	Kierdichting	**Bestemd voor:** het afdichten van kieren **en bestaande uit:** kierdichtingsmateriaal en een blowerdoortest conform NEN 2686 of NEN-EN-ISO 9972. De kierdichtheid mag ten hoogste een Qv_10; kar-waarde hebben van 0,4 l/sm^2.
D. Verwarmen, koelen, ventileren		
D.1	Warmtepomp(boiler) kleiner of gelijk aan 70kW	**Bestemd voor**: het verwarmen en koelen van gebouwen of verwarming van tapwater **en bestaande uit:** een elektrisch gedreven warmtepomp(boiler) met een maximaal thermisch vermogen van 70kW die is opgenomen op de ISDE Apparatenlijst warmtepompen, (eventueel) een bronsysteem, (eventueel) een bodemwarmtewisselaar of grondwaterbron, (eventueel) een restwarmte-opslagvat, (eventueel) een geïntegreerd opslagvat, (eventueel) een afgiftenet en (eventueel) een geluiddempende omkasting voor buitenunit. Het geluidsniveau van de buitenunit mag ten hoogste 40 dB bedragen op de perceelgrens. De warmtepomp(boiler) dient ten minste energielabel A++ te hebben. *Toelichting:* *De warmtepomp-apparatenlijst van de ISDE is beschikbaar op www.rvo.nl/isde. Het indicatieve subsidiebedrag op de apparatenlijst heeft betrekking op de ISDE, niet op deze regeling.* *(Thermisch) vermogen in kW: De hoeveelheid afgegeven warmte van het apparaat ten behoeve van ruimteverwarming, uitgedrukt in kilowatt, conform Verordening (EU) nr. 811/2013.* *Zie ook www.wkotool.nl voor meer info.*
D.2	Warmtepomp groter dan 70kW	**Bestemd voor:** het verwarmen en koelen van gebouwen **en bestaande uit:** een elektrisch gedreven warmtepomp met een thermisch vermogen van ten minste 70kW, (eventueel) een bronsysteem, (eventueel) een bodemwarmtewisselaar of grondwaterbron, (eventueel) een restwarmte-opslagvat, (eventueel) een afgiftenet en (eventueel) een geluiddempende omkasting voor een buitenunit). Het geluidsniveau van de buitenunit mag ten hoogste 40 dB bedragen op de perceelgrens. De warmtepomp dient ten minste energielabel A++ te hebben. *Toelichting:*

		(Thermisch) Vermogen in kW: De hoeveelheid afgegeven warmte van het apparaat ten behoeve van ruimteverwarming, uitgedrukt in kilowatt, conform Verordening (EU) nr. 811/2013. *Zie ook www.wkotool.nl voor meer info.*
D.3	Lucht/lucht warmtepomp groter dan 20kW	**Bestemd voor:** het verwarmen en koelen van gebouwen **en bestaande uit:** een lucht/lucht warmtepomp met een nominaal thermisch vermogen van de buitenunit >20 kW en (eventueel) een geluiddempende omkasting. Het investeringsbedrag dat in aanmerking komt voor deze maatregel bedraagt ten hoogste: - €1.400 per geïnstalleerd thermisch vermogen (kWth) van de buitenunit van de warmtepomp Het geluidsniveau van de buitenunit mag ten hoogste 40 dB bedragen op perceelgrens. De warmtepomp dient ten minste energielabel A++ te hebben.
D.4	Luchtdicht maken van bestaande luchtkanalen van luchtverdeelsysteem	**Bestemd voor:** het luchtdicht maken van bestaande luchtkanalen die bestemd zijn voor het transporteren van toe- of afvoerlucht in een gebouw **en bestaande uit:** een luchtkanaal van een ventilatiesysteem waarbij het ventilatiesysteem minimaal voldoet aan luchtdichtheidsklasse (LUKA) C of maximaal ATC 3.
D.5	Koude- of warmteterugwinningssysteem uit ventilatielucht	**Bestemd voor:** het koelen of verwarmen van gebouwen door het benutten van koude of warmte in de afzuiglucht **en bestaande uit:** een luchtbehandelingskast met warmtewisselaar voor koude- of warmteterugwinning met een rendement van ten minste 80% of een luchtbehandelingskast met een Eurovent A label (voor wintercondities) of hoger. Luchtbehandelingskasten voor zwembaden zijn uitgesloten onder deze code.
D.6	Luchtbehandelingskast met ingebouwde warmtepomp (niet hybride) voor zwembaden	**Bestemd voor:** het ontvochtigen, ventileren en verwarmen van zwembaden **en bestaande uit:** een luchtbehandelingskast, voorzien van een warmtepomp, een warmteterugwinningsysteem met een rendement van ten minste 73%, automatische regeling en (eventueel) een warmtewisselaar voor het verwarmen van zwembadwater (badwatercondensor).
D.7	Infrarood verwarmingspaneel met bewegingssensor en thermostaat	**Bestemd voor:** het plaatselijk verwarmen van binnenruimtes met een gemiddelde hoogte van ten minste 4 meter of kleedruimtes **en bestaande uit:** elektrische infraroodpanelen, een bewegingssensor en een thermostaat.
E. Verlichting		

E.1	LED-belichtingssysteem voor podium- of theaterbelichting	**Bestemd voor:** podium- of theaterbelichting **en bestaande uit:** spot- en/of floodlightarmaturen en een (DMX) driver. De powerfactor van het belichtingssysteem moet ten minste 0,90 bedragen.
F. Overige energiebesparing		
F.1	HR-elektromotor	**Bestemd voor:** een elektromotor **en bestaande uit:** een elektromotor die voldoet aan minimaal de IE5 efficiency-klasse.
F.2	Luchtgordijn met sensorgestuurde automatische regeling	**Bestemd voor:** het verminderen van warmteverlies via openstaande deuren **en bestaande uit:** vervanging van een bestaand luchtgordijn voorzien van een binnen- en buitensensor die de automatische regeling voorziet van meetgegevens van de buiten- en binnentemperatuur en de stand van de deur. Systemen verwarmd op aardgas komen niet in aanmerking.
H. Duurzame Energie		
H.1	Zonnecollectorsysteem voor verwarmen	**Bestemd voor:** het verwarmen van water of lucht **en bestaande uit:** een zonnecollectorsysteem, een regeleenheid, (eventueel) een (rest)warmtebuffer op het gebouw en/of perceel.
H.2	Energieopslag	a. Opslag zelfopgewekte duurzame energie **Bestemd voor:** de opslag van zelfopgewekte duurzame energie **en bestaande uit**: een accu of batterij, regeltechniek en een verdeelstation. De kosten voor veiligheidsmaatregelen komen niet in aanmerking. b. Opslag zelfopgewekte duurzame energie en uitwisseling met andere percelen **Bestemd voor:** de opslag van zelfopgewekte duurzame energie en energieopslag voor en uitwisseling met andere percelen **en bestaande uit**: een accu of batterij, regeltechniek en een verdeelstation. De kosten voor veiligheidsmaatregelen en kosten buiten het eigen perceel komen niet in aanmerking. *Toelichting:* *Alternatieven naast Lithium-Ion als opslagmedium zijn:* *a. Zout(water),* *b. Water,* *c. Gesteente,* *d. Staalslakken, of* *e. PCM.*

H.3	Aansluiting warmte- en/of koudenet (BAK kosten)	**Bestemd voor:** de aansluiting op een warmte- en/of koudenet **en bestaande uit:** aansluiting van een warmte- en/of koude afnemer en een distributieleiding, gerealiseerd door een warmteleverancier. De kosten vanaf de uitkoppeling van het distributienet tot en met de afleverset komen in aanmerking. Inpandige kosten, na de afleverset, voor een warmte- en/of koudenetaansluiting komen onder deze code niet in aanmerking. Verzwaren van een warmtenet aansluiting komt niet in aanmerking onder deze code.
I. Lokale energie-uitwisseling		
I.1	Intelligente lokale energie-uitwisseling	**Bestemd voor:** het faciliteren van een intelligent lokaal energienetwerk waarmee vraag en aanbod van diverse energiegebruikers en energiebronnen op elkaar kunnen worden afgestemd **en bestaande uit:** meet- en regelsysteem in combinatie met software voor de real-time koppeling tussen producenten en gebruikers binnen het energienetwerk.
L. Monumenten		
Het inpassen van energiebesparende maatregelen in een gebouwd monument vraagt om een zorgvuldige aanpak met respect voor de aanwezige monumentale waarden. Het hangt van het individuele monument af of bepaalde maatregelen wel of niet realiseerbaar zijn. Ook kunnen bouwfysische eigenschappen van het monument van invloed zijn op de mogelijkheid tot het toepassen van verduurzamingsmaatregelen. Veel monumenten hebben bijvoorbeeld geen spouwmuur en derhalve zal isolatie daarvan niet mogelijk zijn. In de regel is voor het toepassen van verduurzamingsmaatregelen een omgevingsvergunning nodig aangezien het gaat om wijziging van een beschermd (gemeentelijk, provinciaal of rijks-)monument. De gemeente beoordeelt bij de aanvraag of de verduurzamingsmaatregelen mogelijk zijn in relatie tot de monumentale waarde van het desbetreffende monument .		
L.1	Isolerende beglazing monumentenglas en binnen- of buitenvoorzetramen	**Bestemd voor:** het vervangen en/of plaatsen van isolerende beglazing of glascombinaties in de thermische schil **en bestaande uit:** isolerend glas met een totale warmte-doorlatingscoëfficiënt van maximaal 3,0 W/m^{2}K. Dit kan meervoudig glas met een vacuüm of gasgevulde spouw zijn, gelaagd glas of voorzetbeglazing. *Toelichting: geldt alleen voor het vervangen van het glas. Kozijnen en deuren zijn uitgesloten.*
L.2	Kierdichting	**Bestemd voor:** het afdichten van kieren **en bestaande uit:** kierdichtingsmateriaal en een blowerdoortest conform NEN 2686 of NEN-EN-ISO 9972 waarmee wordt aangetoond dat klasse B, zoals omschreven in het Programma van Eisen (PvE) frisse scholen, is gerealiseerd.
L.3	Isolatie voor gevel, vloer, dak van bestaande constructies	**Bestemd voor:** verbetering van de isolatie van de bestaande thermische schil **en bestaande uit:** a. isolatiemateriaal voor dak en gevel waarbij de warmteweerstand R = Σ(Rtotaal) = Σ(d/λ) ten minste 2,5 m^{2}K/W bedraagt; of

		b. spouwmuurisolatie waarbij de warmteweerstand R met ten minste 1,1 m^2K/W toeneemt; of c. vloerisolatie waarbij de warmteweerstand R = Σ(Rtotaal) = Σ(d/λ) ten minste 3,5 m^2K/W bedraagt. Alleen isolatiematerialen die op de ISDE Maatregelenlijst isolatie staan mogen worden toegepast. Kiest u bij het type isolatiemaatregel vloerisolatie, spouwmuurisolatie of dakisolatie, voor het isolatiemateriaal lokaal gespoten PIR of PUR? Dan moet dit zijn aangebracht met een HFK-vrij blaasmiddel. *Toelichting:* *Het indicatieve subsidiebedrag op de maatregelenlijst heeft betrekking op de ISDE, niet op deze regeling.*
L.4	Bodemisolatie	**Bestemd voor:** aanpassing van de bestaande thermische schil met bodemisolatie **en bestaande uit:** isolatiemateriaal op de bodem van de kruipruimte met een warmteweerstand R van ten minste 3,5 m^2K/W (eventueel) in combinatie met hoogwaardige vloerisolatie (als onderdeel van de begane grondvloer).
L.5	Energiezuinig ventilatiesysteem	**Bestemd voor:** het koelen of verwarmen van gebouwen door het benutten van koude of warmte in de afzuiglucht **en bestaande uit:** een luchtbehandelingskast met warmtewisselaar of CO_2-gestuurde ventilatie.

Toelichting technische termen

Blowerdoortest of luchtdichtheidsmeting: Dit is een kwaliteitscontrole op de luchtdichtheid van een gebouw. Door middel van een ventilator wordt het gebouw op overdruk of onderdruk gezet om te meten hoeveel lucht bij een bepaalde druk het gebouw verlaat of binnenkomt. De graad van luchtdichtheid weerspiegelt de kwaliteit van een gebouw op het vlak van isolatie en infiltratie (onbedoelde ventilatie). Hoe lager het drukverlies, hoe beter de luchtdichtheid.

Energieprestatie van het gebouw: de berekende of gemeten hoeveelheid energie die nodig is om aan de vraag naar energie te voldoen die verband houdt met een normaal gebruik van het gebouw, waaronder energie die wordt gebruikt voor verwarming, koeling, ventilatie, warmwatervoorziening en verlichting.

HFK-vrije blaasmiddelen: HFK's zijn fluorkoolstofverbindingen. Ze worden gebruikt als koelmiddel in koelkasten en airconditionings en als drijfgas voor spuitbussen en schuimisolatie. Deze HFK's worden als milieuonvriendelijk gezien vanwege hun bijdrage aan het broeikaseffect. Inmiddels zijn er fabrikanten die HFK-vrije schuimisolatie produceren die dus geen HFK's bevat.

IE5 efficiency-klasse: De IE klasse is een aanduiding van de energiezuinigheid van een elektromotor en wordt bepaald volgens de IEC 60034-30. Het typeplaatje van de motor geeft de energiezuinigheid aan, zoals: IE1 = standaard rendement, IE5 = hoog rendement.

λ-waarde: De λ-waarde (lambda-waarde) geeft de warmtegeleiding van het materiaal aan. Hoe lager de λ-waarde, des te beter het materiaal isoleert, dus hoe groter de isolatiewaarde.

Milieuprestatie voor Gebouwen: Rekenmethode die inzicht geeft in de milieu-impact die renovatie van gebouwen met zich meebrengt door gebruik van specifieke materialen. Die milieu-impact wordt uitgedrukt in een milieuprestatiewaarde met een eenheid van €/m^2 per jaar. Hoe lager die waarde hoe lager de milieu-impact een gebouwrenovatie heeft.

Ontzorgingsprogramma maatschappelijk vastgoed: Vanaf 2021 kunnen kleine maatschappelijk vastgoedeigenaren voor het verduurzamen van hun gebouwen terecht bij het ontzorgingsprogramma binnen hun provincie. Via dit programma kunnen eigenaren van maatschappelijk vastgoed gebruik maken van advies en ondersteuning op maat. Zij worden begeleid bij:

- het inzichtelijk maken van de te nemen stappen;
- de financieringsmogelijkheden;
- het opstellen van een plan van aanpak;
- het vinden van een uitvoerende partij.

Portefeuilleroutekaart: Verschillende maatschappelijke sectoren hebben een routekaart opgesteld waarin beschreven wordt hoe de sector toewerkt naar de CO_2-reductiedoelen voor 2030 en 2050. Portefeuilleroutekaarten zijn voor organisaties binnen die sectoren een middel om inzicht te creëren op de te nemen maatregelen van hun eigen vastgoedportefeuille.

Powerfactor: De powerfactor of arbeidsfactor is de verhouding tussen het werkelijke vermogen en het schijnbare vermogen in een wisselspanningsinstallatie. De powerfactor geeft aan in hoeverre er sprake is van ongewenst stroomverbruik. In een ideale situatie is de waarde 1.

Primaire energie: energie uit hernieuwbare en niet-hernieuwbare bronnen die geen omzetting of transformatie heeft ondergaan.

Programma van Eisen Frisse Scholen: Het Programma van Eisen (PvE) Frisse Scholen 2021 helpt bijvoorbeeld schoolbesturen en gemeenten in hun rol als opdrachtgever van verbouw of nieuwbouw. Hiermee kunnen bouw- en ontwerpkosten bespaard worden door de eisen in een vroeg stadium te bepalen. De laatste versie is aangepast op basis van de eisen in het Bouwbesluit 2012 op 1 januari 2021. Zie ook www.frissescholen.nl.

$R_{iso,tot}$: de som van de warmteweerstanden van de isolatielagen van de thermische schil.

Thermische schil: De bestaande thermische schil is de isolerende laag aan de buitenzijde van het gebouw. Wanden, daken, beglazing en deuren, en vloeren grenzend aan de buitenlucht of grond

zijn geïsoleerd om kou te weren en warmte binnen te houden. De thermische schil is de 'jas' van het gebouw. De thermische schil is één geheel. Hij wordt gevormd door de bouwkundige constructies, die de verwarmde ruimten omhullen en die hiermee het gebouw afscheiden van de buitenomgeving, bodem of aangrenzende onverwarmde ruimten.
Ter verduidelijking: een scheidingswand tussen twee gebouwen is géén onderdeel van de thermische schil. Ook een verwarmd of onverwarmd bijgebouw dat los staat van het hoofdgebouw is géén onderdeel van de thermische schil, evenals onverwarmde bergingen of serres aan het gebouw. Een aanbouw die in open verbinding staat met een verwarmde ruimte van het hoofdgebouw valt binnen de thermische schil.

U-waarde: De U-waarde is de warmtedoorgangscoëfficiënt, uitgedrukt in W/m²K.
De warmtedoorgangscoëfficiënt is de hoeveelheid warmte die door een constructie gaat per seconde (s) per vierkante meter (m2) per temperatuurverschil (K) tussen de omgevingen langs beide zijden van de constructie (1 Watt = 1 Joule/s).

BIJLAGE II BIJ ARTIKEL I, ONDERDEEL V, VAN DE REGELING VAN DE MINISTER VAN BINNENLANDSE ZAKEN EN KONINKRIJKSRELATIES TOT WIJZIGING VAN DE SUBSIDIEREGELING DUURZAAM MAATSCHAPPELIJK VASTGOED

Bijlage 4 behorende bij artikel 1 van de Subsidieregeling duurzaam maatschappelijk vastgoed

Energieverbruik en label per gebruiksfunctie voor het behalen van de hoge energieprestatie ofwel renovatiestandaard

Gebruiksfunctie	Maximaal primair fossiel energieverbruik (kWh/m2 per jaar)	Label
Bijeenkomstfunctie voor kinderopvang	110	A+++
Andere bijeenkomstfunctie	100	A+++
Celfunctie	180	A++
Gezondheidszorgfunctie met bedgebied	270	A++
Andere gezondheidszorgfunctie	90	A+++
Kantoorfunctie	80	A+++
Logiesfunctie in een logiesgebouw	150	A++
Andere logiesfunctie	75	A++
Onderwijsfunctie	100	A+++
Sportfunctie	105	A++
Winkelfunctie	120	A+++

TOELICHTING

Toelichting

I. Algemeen deel

1. Inleiding

Deze regeling wijzigt de subsidieregeling duurzaam maatschappelijk vastgoed (hierna: DUMAVA). De DUMAVA voorziet in een stimulans richting eigenaren van maatschappelijk vastgoed voor het versnellen van de verduurzamingsopgave. De wijzigingsregeling voorziet in een nieuwe aanvraagronde voor de subsidie op van 22 april 2024 tot en met 31 december 2024.

In het Nederlandse Klimaatakkoord is opgenomen dat eigenaren van maatschappelijk vastgoed een voorbeeldrol hebben te vervullen. In het coalitieakkoord van 2022 heeft het voormalige Kabinet Rutte IV middelen gereserveerd voor de verduurzaming van maatschappelijk vastgoed. Via een bijdrage uit het klimaatfonds is € 1,9 miljard vrijgemaakt voor de voortzetting van de DUMAVA-regeling in de periode 2024-2030. Met onder andere deze middelen wil het demissionair kabinet een impuls geven aan de verduurzamingsopgave voor het maatschappelijk vastgoed. Het voornemen is om het subsidieplafond voor de openstelling op 22 april 2024 vast te stellen op € 237,5 miljoen, onder voorbehoud van parlementaire goedkeuring In de consultatie van deze wijzigingsregeling is dit subsidieplafond nog niet ingevuld omdat de begroting van BZK nog goedgekeurd moet worden door het parlement.

2. Inhoud van deze regeling

Inmiddels is de regeling twee keer opengesteld, op respectievelijk 1 oktober 2022 en 18 september 2023. Dit is de tweede keer dat deze regeling wordt gewijzigd. De eerste wijziging was beperkt om aanvragers die bij de eerste openstelling waren uitgeloot de kans te geven opnieuw subsidie aan te vragen. Deze wijzigingsregeling voorziet een grotere wijziging. De reden hiervoor is dat uit de evaluatie van de eerste regeling bleek dat de meeste subsidie werd aangevraagd voor losse maatregelen. De wijzigingen die worden voorgesteld, zijn bedoeld om eigenaren te stimuleren om grotere duurzaamheidsstappen te maken. Op deze manier streven we naar een zo'n doeltreffend mogelijke invulling van de regeling. Met de voorgestelde aanscherping willen we het tempo voor de verduurzaming van het maatschappelijk vastgoed verhogen en hierdoor de DUMAVA meer in lijn brengen met nationale en Europese doelstellingen, waaronder de 3% renovatieverplichting in de Energy Efficiency Directive (EED), die in september 2023 is aangescherpt.[1]

De belangrijkste wijzigingen hebben betrekking op de subsidiepercentages, het schot, het maximum subsidiebedrag en de maatregelenlijst. Na deze subsidieronde zal wederom een evaluatie plaatsvinden.

2.1 Doel van de regeling

Met het Programma Versnelling Verduurzaming Gebouwde Omgeving is de versnelling ingezet van de verduurzaming van de gebouwde omgeving. Middels de DUMAVA wordt een bijdrage geleverd aan de klimaatdoelstelling van minimaal 55% CO_2-reductie in 2030 en energie-neutrale gebouwen in 2050. Ook worden eigenaren van maatschappelijk vastgoed met deze regeling ondersteund bij de voorbeeldrol die van hen verwacht wordt. Ten slotte wordt de DUMAVA ook gebruikt om een bijdrage te leveren aan de renovatieverplichting die voor eigenaren van maatschappelijk vastgoed geldt.

De renovatieverplichting die de Europese Commissie heeft ingesteld (artikel 6 van de EED)[2], houdt in dat minimaal 3% per jaar van het totale vloeroppervlak van verwarmde en/of gekoelde gebouwen in eigendom van publieke instellingen gerenoveerd moet worden naar bijna-

[1] Richtlijn (EU) 2023/1791 van het Europees Parlement en de Raad van 13 september 2023 betreffende energie-efficiëntie en tot wijziging van Verordening (EU) 2023/955 van het Europees Parlement en de Raad (PbEU 2023, L 231/1)

[2] Richtlijn (EU) 2023/1791 van het Europees Parlement en de Raad van 13 september 2023 betreffende energie-efficiëntie en tot wijziging van Verordening (EU) 2023/955 van het Europees Parlement en de Raad (PbEU 2023, L 231/1)

energieneutrale gebouwen of emissievrije gebouwen conform artikel 9 van de Energy Performance of Buildings Directive (EPBD).[3]

Deze wijzigingsregeling is bedoeld om de doeltreffendheid van de regeling te vergroten en het tempo voor de verduurzaming van het maatschappelijk vastgoed te verhogen. Voor het vervolg van deze regeling betekent dit dat de DUMAVA wordt ingericht volgens de volgende doelstelling: we stimuleren eigenaren om te verduurzamen naar een zeer hoog energieprestatieniveau (de renovatiestandaard).

Zonder subsidieregeling is de drempel voor veel eigenaren van maatschappelijk vastgoed nog steeds te hoog om te investeren in energiebesparende maatregelen.

2.2 Inhoudelijke wijzigingen van de regeling

Hieronder vindt een opsomming plaats van de wijzigingen die worden voorgesteld in de regeling. De wijzingen hebben grotendeels betrekking op de subsidiesystematiek. Daarnaast zijn er enkele technische wijzigingen.

Aanpassingen in de subsidiesystematiek
Om de verduurzaming van het maatschappelijk vastgoed te versnellen wordt er een wijziging aangebracht in de subsidiesystematiek:

- Het subsidiepercentage voor losse maatregelen wordt verlaagd van 30% naar 20%.
- De subsidie voor de integrale verduurzaming wordt op de volgende manier aangepast. Het betreft een pakket van maatregelen met ten minste 3 labelsprongen, waarbij minstens naar label B wordt gerenoveerd. Subsidiepercentages zijn als volgt:
    - 30% subsidie voor integrale projecten met minimaal drie labelsprongen
    - 40% subsidie voor verduurzaming naar de renovatiestandaard.

De renovatiestandaard is de Nederlandse invulling van artikel 9 van de EPBD. Het is een vrijwillige richtlijn voor de energieprestatie van utiliteitsgebouwen en een voorloper van de wettelijke eindnorm voor de utiliteitsbouw. In bijlage 4 is gedefinieerd wat in deze regeling onder de renovatiestandaard wordt verstaan. De renovatieverplichting betekent dat in Nederland voor 2030 21% van het oppervlak van 'publieke gebouwen' gerenoveerd moet zijn naar de renovatiestandaard.

Verder wordt het maximum subsidiebedrag verlaagd van €2,5 miljoen naar €1,5 miljoen, zoals bepaald in artikel 9 en artikel 16. Er wordt ook een aanpassing gemaakt in de verdeling van het beschikbare subsidiegeld tussen typen aanvragen, in artikel 5. Het bestaande schot waarbij 35% van het subsidiebudget is gereserveerd voor aanvragen onder de €500.000,- en 65% voor aanvragen boven dit bedrag wordt geschrapt. In plaats daarvan wordt een schot geïntroduceerd waarbij 30% van het subsidiebudget wordt gereserveerd voor losse maatregelen en 70% voor integrale renovaties. De keuze voor dit schot is gebaseerd op de ambitie om integrale renovaties meer te stimuleren.

Met de aangepaste subsidiesystematiek wordt het aantrekkelijker voor eigenaren om grotere stappen te zetten in de verduurzaming en het wordt aantrekkelijker om naar de renovatiestandaard te renoveren. Een ander voordeel is dat op deze manier meer partijen subsidie ontvangen. Dit komt door het verlagen van de subsidieintensiteit voor losse maatregelen van 30% naar 20% en door het verlagen van het maximum subsidiebedrag, in artikel 9. Zo kunnen meer aanvragers subsidie ontvangen.

Bij een integrale renovatie moet minimaal gerenoveerd worden naar label 'B' en moet er sprake zijn van een labelsprong van minstens 3 stappen. Gekozen is om hiervoor label 'B' als uitgangspunt te houden om de integrale renovatie toegankelijk te houden voor minder vermogende (kleinere) partijen en voor gebouwen waarbij een (grote) labelsprong in de eerste instantie nog moeilijk uitvoerbaar is.

Overige aanpassingen

[3] Richtlijn (EU) 2010/31 van het Europees Parlement en de Raad van 19 mei 2010 betreffende de energieprestatie van gebouwen (herschikking) (PbEU 2010, L 153/13)

Wat betreft monumenten wordt de doelgroep verbreed naar subsidie voor alle typen monumenten, ook gemeentelijke en provinciale monumenten. Uit praktische overweging werd in de vorige versie van de regeling gewerkt met uitsluitend rijksmonumenten. Inmiddels is een werkwijze uitgedacht waarbij ook de overige monumenten mee kunnen doen.

De subsidieontvanger is nu verplicht de activiteiten, waarvoor subsidie is verstrekt, binnen 24 maanden na de subsidieverlening te realiseren. Dit wordt verlengd naar 36 maanden voor integrale renovaties. Voor losse maatregelen blijft deze periode gelijk. Hierbij is art. 12, tweede lid, nog steeds van toepassing, waarin staat dat de periode bij uitzondering verlengd kan worden met 12 maanden. Het maximum wordt met eventuele verlenging dus 48 maanden voor integrale aanvragers.

Tot slot wordt ook de maatregelenlijst zodanig aangepast dat deze zo veel mogelijk in lijn komt te staan met de aangescherpte doelstelling. Zo is er in de maatregelenlijst meer focus op integrale pakketten, worden de eisen voor bepaalde maatregelen aangescherpt en worden maatregelen met een aantoonbaar korte terugverdientijd van de lijst verwijderd, aangezien dit soort maatregelen ook zonder subsidie kunnen worden uitgevoerd. Denk aan het LED-verlichtingssysteem en zonnepanelen, maar ook het energielabel. Het energielabel wordt daarom in deze wijzigingsregeling niet meer gesubsidieerd. Verder wordt de mogelijkheid tot energieopslag uitgebreid.

De subsidie voor losse maatregelen kan niet meer aangevraagd worden door eigenaren van maatschappelijk vastgoed die een onderneming zijn in de zin van het Europees staatssteunrecht. In paragraaf 3.2 wordt toegelicht wat volgens het Europees staatssteunrecht kwalificeert als onderneming. Het Europees staatssteunrecht, dat geldt voor ondernemingen, stelt de eis dat een verduurzamingsmaatregel moet leiden een verbetering van de energieprestatie van 20% voor het hele gebouw, of van 10% van ieder onderdeel van een gebouw. Dit is in het geval van losse maatregelen niet goed te controleren.

3. Relatie met hoger recht en andere nationale regelgeving

3.1 Kaderbesluit BZK-subsidies en Algemene wet bestuursrecht (hierna: Awb)
Deze regeling is gebaseerd op het Kaderbesluit BZK-subsidies (hierna Kaderbesluit) (en de daaraan ten grondslag liggende Kaderwet overige BZK-subsidies). Het Kaderbesluit bevat bepalingen die zich richten tot degene die subsidie aanvraagt of ontvangt. In voorkomend geval zullen subsidieaanvragers of – ontvangers daarom met regels uit het Kaderbesluit te maken krijgen, ook wanneer die regels niet expliciet zijn genoemd in deze regeling. Naast de Kaderwet en het Kaderbesluit is de Awb van belang voor subsidieverstrekking. In titel 4.2 zijn regels gesteld over subsidies die gelden voor iedere subsidie van de overheid, inclusief de subsidieregeling DUMAVA. In de Awb zijn bijvoorbeeld regels te vinden over de inhoud van de beschikking, gronden waarop de subsidieaanvraag geweigerd kan worden en intrekking of wijziging van de subsidie.

3.2 Staatssteun
Als de overheid subsidie verleent aan een onderneming kan dit te kwalificeren zijn als staatssteun. Het begrip 'onderneming' dient daarbij breed uitgelegd te worden; het uitvoeren van een economische activiteit (ook zonder winstoogmerk) kan er al toe leiden dat er sprake is van een onderneming. De meeste doelgroepen die in aanmerking komen voor deze regeling gelden niet als een onderneming. Zo vallen de decentrale overheden en onderwijsinstellingen in principe buiten het staatssteunverbod. Staatssteun is gereguleerd op Europees niveau en zal op basis van het Europees recht gerechtvaardigd moeten worden.

In deze regeling wordt geregeld dat de hoogte van de subsidie voor integrale verduurzamingsprojecten ten hoogste 40% van de projectkosten van de subsidiabele activiteiten bedraagt, met een minimumbedrag van € 25.000 per aanvraag en een maximumbedrag van € 1.500.000 per gebouwde onroerende zaak. Dit is van toepassing als de eigenaar renoveert naar het zeer hoge energieprestatieniveau per gebruiksfunctie, zoals beschreven in nieuw vast te stellen bijlage 3.

Het deel 'Steun voor milieubescherming' van de Algemene Groepsvrijstellingsverordening (hierna: AGVV) geeft de mogelijkheid om subsidie voor de investeringskosten van energiebesparende maatregelen in gebouwen (artikel 38 bis) te verstrekken. Om gebruik te kunnen maken van artikel 38 bis van de AGVV mogen kosten voor energiebesparende maatregelen maximaal 30% van de kosten voor energiebesparende maatregelen in gebouwen worden gesubsidieerd. Daarbij kan voor

kleine ondernemingen de steunintensiteit met 20% worden verhoogd en voor middelgrote ondernemingen met 10%. Deze regeling kiest ervoor maximaal 40% van de kosten te subsidiëren. Een belangrijke verdere voorwaarde in 38 bis van de AGVV is dat subsidie slechts mag worden verleend als dit leidt tot een bepaalde energieprestatieverbetering, gemeten in primaire energie. In het geval van renovatie van bestaande gebouwen gaat het in de hoofdregel om minstens 20%. Het deel 'Steun voor milieubescherming' van de AGVV geeft de mogelijkheid om energieadviesdiensten die de energieprestatie van maatschappelijk vastgoed verbeteren te subsidiëren (artikel 49 AGVV). Om gebruik te kunnen maken van artikel 49 van de AGVV mag in de hoofdregel 60% van de kosten van milieustudies worden vergoed. Deze regeling kiest ervoor 20%, 30% of 40% van de kosten van energieadviesdiensten te subsidiëren, afhankelijk van welke vorm van subsidie voor de energiebesparende maatregelen is gekozen.

De AGVV stelt aan de subsidie ook nadere voorwaarden, zo heeft het onder meer tot gevolg dat er sprake moet zijn van een aantoonbaar stimulerend effect van de subsidies, waardoor de subsidies alleen voorafgaand aan het verrichten van de activiteiten kunnen worden aangevraagd.

Daarnaast dient voor verlening van deze subsidie te worden vastgesteld dat er geen sprake is van een onderneming in moeilijkheden als bedoeld in artikel 2, achttiende lid, van de AGVV. Ook mag er geen sprake zijn van een onderneming ten aanzien waarvan een bevel tot terugvordering van steun uitstaat als bedoeld in artikel 1, vierde lid, onder a, van de AGVV. Om hieraan te voldoen zijn deze voorwaarden opgenomen als afwijzingsgronden in de het huidige artikel 11, eerste lid, onder b, en artikel 18, eerste lid, onder b, van de subsidieregeling DUMAVA.

3.4 Verhouding tot andere subsidieregelingen

3.4.1 Ontzorgingsprogramma maatschappelijk vastgoed

Kleine maatschappelijk vastgoedeigenaren kunnen voor het verduurzamen van hun gebouwen terecht bij het ontzorgingsprogramma binnen hun provincie. Via dit programma kunnen eigenaren van maatschappelijk vastgoed gebruik maken van advies en ondersteuning op maat. Deze diensten worden kosteloos beschikbaar gesteld. Kleine maatschappelijke vastgoedeigenaren kunnen daarom gebruik maken van zowel het ontzorgingsprogramma als van deze regeling. Bovendien is het maatwerkadvies dat voortkomt uit het ontzorgingsprogramma te gebruiken bij het aanvragen van subsidie uit deze regeling.

3.4.2 Investeringssubsidie duurzame energie en energiebesparing (ISDE) voor zakelijke gebruikers

Via de ISDE kunnen zakelijke gebruikers, waaronder maatschappelijke instellingen, een financiële tegemoetkoming krijgen voor duurzaamheidsmaatregelen die gericht zijn op het produceren van duurzame energie of het aansluiten op een warmtenet. Deze specifieke maatregelen zijn ook opgenomen als subsidiabele maatregelen in deze regeling. Aanvragers hebben geen recht op subsidie voor maatregelen waar via de ISDE al een subsidie voor is verstrekt.

3.4.3 Energie Investeringsaftrek (EIA) en Milieu Investeringsaftrek (MIA)

De EIA en MIA zijn fiscale aftrekregelingen. De regeling biedt direct financieel voordeel aan ondernemers die investeren in energiebesparende bedrijfsmiddelen en duurzame energie. Naast de afschrijving mag voor deze investeringen een extra bedrag afgetrokken worden van de winst. Maatschappelijke instellingen die in Nederland inkomsten- of vennootschapsbelastingplichtig zijn komen in aanmerking voor de EIA en/of MIA. Van deze instellingen wordt verwacht dat zij van deze regelingen gebruik maken. Daarom komen deze aanvragers niet in aanmerking voor deze regeling.

3.4.4 Stimulering bouw en onderhoud sportaccommodaties (BOSA)

De BOSA is bedoeld voor amateursportorganisaties. Deze organisaties kunnen subsidie aanvragen voor bouw- en onderhoudskosten van sportaccommodaties en aanschaf van sportmaterialen. Onderdeel van deze regeling is een aanvullende subsidie voor verduurzamingsmaatregelen, waaronder energiemaatregelen. Omdat amateursportorganisaties aanspraak kunnen maken op de BOSA komen zij niet in aanmerking voor deze regeling.

3.4.5 Specifieke uitkering ventilatie in scholen (SUViS) & Maatwerkregeling Ventilatie in Scholen

De SUViS en de Maatwerkregeling Ventilatie in Scholen zijn uitkeringen aan gemeenten en schoolbesturen om het binnenklimaat van bestaande schoolgebouwen te verbeteren. Het gaat om de financiering van bouw- en installatiekosten. De activiteiten die in het kader van deze regelingen gesubsidieerd kunnen worden hebben een overlap met enkele maatregelen in bijlage 3. Daarnaast kunnen projecten zoals bedoeld bij deze regelingen gezien worden als integrale projecten. Aanvragers van deze regeling hebben de mogelijkheid om een aanvraag te doen bij de DUMAVA voor combinaties van maatregelen zolang deze geen betrekking hebben op het verbeteren van het

binnenklimaat. Maatregelen die niet mogen worden opgevoerd betreffen in ieder geval de onderdelen D.4 en D.5 uit bijlage 3.

3.4.6. Subsidie instandhouding rijksmonumenten (Sim)
De Sim is bedoeld voor eigenaren van Rijksmonumenten die geen woonhuis zijn. Via deze regeling kunnen zij aanspraak maken op subsidie voor het in stand houden van een monument en voor het laten uitvoeren van verduurzamingsonderzoeken. Indien er een beschikking is afgegeven voor een verduurzamingsonderzoek in het kader van de Sim dan is het niet toegestaan dat deze kosten worden opgenomen in de subsidieaanvraag.

3.4.7 Subsidie verduurzaming Mkb (SVM)
De SVM is bedoeld voor mkb-ondernemingen met maximaal 250 fte en een maximale jaaromzet van 50 miljoen euro. Via deze regeling kunnen mkb-ondernemingen aanspraak maken voor subsidie voor het laten opstellen van een energieadvies en voor ondersteuning bij het nemen van minimaal één verduurzamingsmaatregel. Het is voor sommige eigenaren van maatschappelijk vastgoed ook mogelijk om gebruik te maken van deze regeling. Indien er een beschikking is afgegeven voor een energieadvies en voor ondersteuning in het kader van de SVM, dan komen deze kosten niet in aanmerking voor de subsidieregeling DUMAVA.

3.5 Wet natuurbescherming
Bij het treffen van isolatiewerkzaamheden aan gebouwen moet de Wet natuurbescherming (Wnb) in acht worden genomen, en in het bijzonder de zorgplicht van artikel 1.11 van de Wnb. Dit betekent onder andere dat nadelige gevolgen voor in het wild levende dieren moeten worden voorkomen. Aanvragers van maatregelen C2 en L3 dienen hiermee in het bijzonder rekening te houden.

3.6 Energie-etiketteringverordening
Energie-etiketteringverordening (EU) 2017/1369[4] stelt eisen aan de subsidiëring van producten met energielabels die zijn opgesteld in overeenstemming met deze verordening. Als subsidie wordt verstrekt aan deze producten, moet die gericht zijn op de hoogste twee significant meest bevolkte energie-efficiëntieklassen, of op hogere klassen als dat in de regeling staat die betrekking heeft op deze producten. Dit volgt uit artikel 7, tweede lid, van deze richtlijn. Daarom is in de maatregelenlijst in bijlage 3 bij warmtepompen aangegeven aan welk energielabel deze minstens moeten hebben. Ook bij de integrale verduurzamingspakketten kunnen slechts deze energie-efficiëntieklassen worden gesubsidieerd.

3.7 Energie-efficientierichtlijn (EED)
DUMAVA draagt bij aan het voldoen aan de renovatieverplichting die de Europese Commissie heeft ingesteld in artikel 6 van de EED[5]. Deze verplichting, die in september 2023 is aangescherpt, legt de verplichting op dat minimaal 3% per jaar van het totale vloeroppervlak van verwarmde en/of gekoelde gebouwen in eigendom van publieke instellingen gerenoveerd moet worden naar bijna-energieneutrale gebouwen of emissievrije gebouwen conform artikel 9 van de Energy Performance of Buildings Directive (EPBD)[6]. Op deze manier wordt de voorbeeldrol van publieke instellingen op het gebied van verduurzaming benadrukt.

4.1 Gevolgen

Via deze regeling worden eigenaren van maatschappelijk vastgoed ondersteund bij het vervullen van de beoogde voorbeeldrol zoals deze is beoogd in het Klimaatakkoord en door de Europese Commissie. De lasten zijn direct gerelateerd aan investeringen die eigenaren van maatschappelijk vastgoed doen. Er ontstaan geen lasten voor burgers en voor bedrijven die niet gerelateerd zijn aan maatschappelijk vastgoed.

---

[4] Verordening (EU) 2017/1369 van het Europees Parlement en de Raad van 4 juli 2017 tot vaststelling van een kader voor energie-etikettering en tot intrekking van Richtlijn 2010/30/EU (PbEU 2017, L 198/1)

[5] Richtlijn (EU) 2023/1791 van het Europees Parlement en de Raad van 13 september 2023 betreffende energie-efficiëntie en tot wijziging van Verordening (EU) 2023/955 van het Europees Parlement en de Raad (PbEU 2023, L 231/1)

[6] Richtlijn (EU) 2023/1791 van het Europees Parlement en de Raad van 13 september 2023 betreffende energie-efficiëntie en tot wijziging van Verordening (EU) 2023/955 van het Europees Parlement en de Raad (PbEU 2023, L 231/1)

Rekening houdend met de verschillende subsidiepercentages van 25%, 30% en 40% is de verwachting dat het subsidiebedrag van de gehele regeling gemiddeld rond de 30% bijdraagt aan de totale investeringskosten van aanvragers met betrekking tot de kosten voor verduurzaming. Dit betekent dat naast het subsidiebedrag van € 237,5 miljoen. het geïnvesteerde bedrag voor verduurzaming van eigenaren van maatschappelijk vastgoed circa € 790 miljoen is.

De totale kosten voor integrale projecten, indien deze worden uitgevoerd op natuurlijke renovatiemomenten, kunnen vele malen hoger liggen. Verduurzaming is namelijk een relatief klein onderdeel van een renovatieproject, waarbij met name functionele wijzigingen worden aangebracht.

Bij de eerste tranche zijn er 1078 aanvragen ingediend voor een bedrag van ruim € 300 miljoen. bij een budget van € 150 miljoen. Gezien de grote vraag uit de sector is de verwachting dat de hoeveelheid vragen wederom het beschikbare budget zullen overstijgen. De verwachting is dat met het subsidiebudget van € 237,5 miljoen ruim 1000 eigenaren geholpen kunnen worden. Dit betekent dat het relatieve aantal subsidieontvangers toeneemt t.o.v. de eerste tranche. Kanttekening hierbij is dat het met de geplande aanpassingen van de subsidiepercentages en de verlaging van het maximum subsidiebedrag niet exact te voorspellen is. Er wordt hier ook rekening gehouden met het feit dat uiteindelijk 10% van de aanvragen niet zal leiden tot een verzoek van vaststelling of een goedgekeurde vaststelling. Dit percentage is gebaseerd op ervaringen bij de eerdere openstelling van deze regeling.

4.2 Administratieve en Bestuurlijke lasten

De voorgestelde wijzigingen hebben naar verwachting een beperkte invloed op de administratieve lasten voor burgers en bedrijven.

Een aanvraag kan worden ingediend op de website van de Rijksdienst voor Ondernemend Nederland (hierna: RVO). De bestuurlijke lasten voor RVO voor het uitvoeren van de regeling bedragen circa €1,6 miljoen, wat neerkomt op 0,7% van het subsidiebedrag.

4.3 Financiële gevolgen Rijk

Voor de regeling wordt een subsidieplafond van € 237.500.000 beschikbaar gesteld, onder voorwaarde van parlementaire goedkeuring.

5. Uitvoering en handhaving

De regeling wordt uitgevoerd door RVO, in mandaat van de Minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties. Dit houdt in dat RVO de aanvragen ontvangt, beoordeelt, de beschikkingen verstuurt en de uitbetaling doet.

Het Service Verbeterteam van de RVO gaat aan de slag om het subsidieaanvraagproces zo soepel en eenvoudig mogelijk te maken. Aan de aanvraagvereisten worden geen tot weinig wijzigingen gemaakt. Deze minimale eisen zorgen ervoor dat de subsidie rechtmatig verleend kan worden.

6. Consultatie en advies

6.1 Advies Adviescollege Regeldruk (hierna: ATR)

Tekst volgt zodra de consultatiefase is doorlopen.

6.2. Code interbestuurlijke verhoudingen

Tekst volgt zodra de consultatiefase is doorlopen.

6.3. Internetconsultatie

Tekst volgt zodra de consultatiefase is doorlopen.

8. Inwerkingtreding

Deze regeling treedt in werking op 22 april 2024.

II. Artikelsgewijs

Artikel I, onderdeel A

Onder andere de definitie van het energielabel is gewijzigd, omdat het Besluit energieprestatie gebouwen opgaat in het Besluit bouwwerken leefomgeving (Bbl). In het Bbl wordt niet meer naar een normalisatienorm van de NEN voor het opstellen energielabels verwezen, daarom verwijst deze definitie nu ook naar deze norm. De verwijzing naar deze norm verzekert dat het energielabel op de juiste manier wordt opgesteld.
De definitie van de hoge energieprestatie is gewijzigd, om duidelijk te maken dat de energieprestatie die een gebouw moet bereiken om te voldoen aan de standaard van de hoge energieprestatie, ook wel renovatiestandaard genoemd, afhankelijk is van de mate waarin de gebruiksfuncties, genoemd in bijlage 4, aanwezig zijn.
Een definitie van monument is toegevoegd, zodat ook provinciale- en gemeentelijke monumenten in aanmerking kunnen komen voor subsidie.

Artikel I, onderdeel B

Om beter te voldoen aan de eis van het stimulerend effect van de algemene groepsvrijstellingsverordening is in artikelen 11 en 18 een afwijzingsgrond opgenomen op grond waarvan geen subsidie mag worden verstrekt aan activiteiten die zijn aangevangen voor het indienen van de aanvraag. Daarom is artikel 3, tweede lid, overbodig geworden en verwijderd.

Artikel I, onderdeel K en Q

Onderdeel d van artikel 11 is gewijzigd, zodat aanvragen van ondernemingen in de zin van het Europese staatssteunrecht worden afgewezen. Zie voor een korte definitie van onderneming de toelichting hieronder, bij artikel I, onderdeel O.
Onderdeel f van artikel 11 en 18 is gewijzigd om de regeling beter te laten voldoen aan de eis van het stimulerend effect in de algemene groepsvrijstellingsverordening.

Artikel I, onderdelen L en R

Een derde lid wordt toegevoegd aan de artikelen 12 en 19 omtrent het opstellen van het energielabel. In het geval van een subsidie voor ten hoogste drie verduurzamingsmaatregelen is slechts een energielabel opstellen achteraf verplicht. Een uitzondering wordt gemaakt voor monumenten. In het geval van het integrale verduurzamingsproject is een energielabel zowel vóór als ná het uitvoeren van de maatregelen verplicht gesteld, als verduurzamingspakket P.1 of P.2 wordt uitgevoerd. Het energielabel dat vooraf moet worden opgesteld hoeft echter niet te worden geregistreerd. Het vierde lid van artikelen 12 en 19 betreft de slimme energiemeter, die in artikel 1 is gedefinieerd. De bedoelde aansluitingen zijn een gasaansluiting en een elektriciteitsaansluiting. Het is gebruikelijk dat de slimme energiemeter direct is aangesloten op de elektriciteitsaansluiting, en dat de gasmeter communiceert met deze slimme meter. Dergelijke opstellingen voldoen ook aan de verplichting, reden waarom in dit lid wordt gesproken van de verplichting dat de aansluitingen *gekoppeld* zijn aan de slimme meter.

Artikel I, onderdeel O

In dit onderdeel zijn de verschillende subsidieintensiteiten geregeld door aanpassing van artikel 16. In artikel 1 wordt voor de definitie van een hoge energieprestatie verwezen naar bijlage 4. Daar wordt per gebruiksfunctie aangegeven welk label minimaal moet worden behaald om te spreken van deze energieprestatie. In de toelichting bij artikel I, onderdeel V wordt dit verder toegelicht.
In het nieuwe vierde lid van artikel 16 is uitdrukking gegeven aan de voorwaarden die de algemene groepsvrijstellingsverordening stelt aan het verlenen van verduurzamingssubsidie voor ondernemingen. Als de aanvrager wel een onderneming is, maar geen kleine of middelgrote onderneming als bedoeld in dit artikellid mag slechts een subsidieintensiteit van 30% worden toegepast. In het artikel wordt verwezen naar de definitie van de kleine en middelgrote ondernemingen van de algemene groepsvrijstellingsverordening. Daar wordt een onderneming gedefinieerd als iedere entiteit, ongeacht haar rechtsvorm, die een economische activiteit uitoefent. De hoofdregel is dat een onderneming klein of middelgroot is, als er maximaal 250 personen werkzaam zijn en de jaaromzet niet hoger is dan 50 miljoen euro ligt en het jaarlijkse

balanstotaal niet hoger is dan 43 miljoen euro. Voor verdere details wordt verwezen naar de algemene groepsvrijstellingsverordening.

Artikel I, onderdeel P

In artikel 17, onderdeel f is vastgelegd dat aanvragers van een subsidie als bedoeld in artikel 16, tweede lid, die een onderneming zijn, moeten aangeven onder welke groottecategorie ze vallen. Dat is ofwel de categorie van de kleine of middelgrote ondernemingen, ofwel de categorie van de grote ondernemingen. In de toelichting op artikel I, onderdeel O, wordt verder gedefinieerd wat een onderneming is en wat een kleine of middelgrote onderneming is.

Artikel I, onderdeel U

In dit onderdeel wordt bijlage 3 vervangen door de bijlage die is opgenomen in bijlage I van deze regeling. Er is sprake van verschillende wijzigingen die in het algemeen deel van deze toelichting nader worden toegelicht. Bij de integrale verduurzamingspakketten wordt verwezen naar de regel uit artikel 7, tweede lid, van de energie-etiketteringverordening. Dit wordt in paragraaf 3.6 van het algemeen deel van deze toelichting uitgelegd.

***Artikel I, onderdeel** V*

In de tabel in deze bijlage is de terminologie van de functies gewijzigd, om beter aan te sluiten bij de terminologie in het Besluit bouwwerken leefomgeving. Ook wordt niet meer verwezen naar de hoofdgebruiksfunctie van een gebouw. In de praktijk wordt het behalen van de hoge energieprestatie, ook bekend als renovatiestandaard, berekend aan de hand van een gewogen gemiddelde van de verschillende gebruiksfuncties aanwezig in een gebouw, en niet op grond van welke gebruiksfunctie het grootste vloeroppervlakte heeft. Als een gebouw slechts één gebruiksfunctie heeft, is de renovatiestandaard eenvoudigweg gelijk aan het label en het maximale primair fossiel energieverbruik zoals dat in de tabel te vinden is. Het gewogen gemiddelde wordt berekend aan de hand van het percentage van het vloeroppervlak dat elke functie heeft. In formulevorm ziet dat er als volgt uit:

> maximaal primair fossiel energieverbruik voor hoge energieprestatie voor specifieke gebouw =
> (maximaal primair fossiel energieverbruik voor renovatiestandaard van gebruiksfunctie a) x (percentage vloeroppervlakte van gebruiksfunctie a/100) + (maximaal primair fossiel energieverbruik voor renovatiestandaard van gebruiksfunctie b) x (percentage vloeroppervlakte van gebruiksfunctie b/100) + …

Een eenvoudig voorbeeld is als er slechts twee functies in een gebouw zijn die allebei 50% van het vloeroppervlakte vertegenwoordigen. Stel een gebouw heeft 50% een kantoorfunctie en 50% een onderwijsfunctie. Het maximaal primair fossiel energieverbruik voor de kantoorfunctie is 80 kWh/m2 per jaar. Het maximaal primair fossiel energieverbruik voor een onderwijsfunctie is 100 kWh/m2 per jaar. De berekening ziet er dan als volgt uit:

80 x 0,5 + 100 * 0,5 = 90

Het maximaal primair fossiel energieverbruik 90 kWh/m2 per jaar in het geval van het voorbeeldgebouw.

De minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties,

Hugo de Jonge